

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43
Nisan 2016 April 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

LONDRA'DA GELİŞEN TÜRKİYELİ ETNİK EKONOMİNİN SOSYAL HAYATA YANSIMALARI THE REFLECTIONS OF DEVELOPING LONDON TURKISH ETHNIC ECONOMY ON SOCIAL LIFE

Tuncay BİLECEN*

Öz

Londra'daki Türkiyeli topluluğun oluşturduğu etnik ekonomi küçük ölçekli aile işletmelerine dayanmaktadır. Bu işletmelerin emek kaynağı çoğunlukla aile, akraba ve hemşeri çevresinden seçilmekte ve işletme sahipleri de ücretli çalışanlar kadar yoğun ve uzun süreli çalışmaktadır. Öte yandan etnik ekonominin genişlemesinde ikinci kuşak, dil yeterliliği ve İngiliz sistemini yakından bilmesiyle kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, Londra'da gelişen etnik ekonominin Türkiyelilerin sosyal ve kültürel yaşamına nasıl yansıdığı, göçmenlerin etnik ve mezhepsel kökenlerinin etnik ekonomiyi nasıl etkilediği irdelenecektir. Çalışmanın veri seti 213 göçmenle yapılan anket ve 60 göçmenle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etnik ekonomi, Londra, Göç.

Abstract

The ethnic economy formed in London by the community from Turkey is based on small scale family-run businesses. The labor force of these businesses is mostly selected from the family, relatives and fellow citizens and business owners work for long hours as intensely and as much as their salaried workers. Moreover, the second generation plays a facilitating role in the expansion of the ethnic economy due to language proficiency and to being closely acquainted with the British system.

In this study, how the developing ethnic economy in London is reflected in the social and cultural lives of people from Turkey, how their ethnic and denominational roots affect the ethnic economy shall be examined. The data set of the study consists of surveys made with 213 migrants and semi-structured interviews with 60 migrants.

Keywords: Ethnic Economy, London, Migration.

Giriş

Çeşitli ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar neticesinde Türkiye'den yurtdışına düzenli işçi göçleri 1960'lı yıllarda başlamıştır. Türkiye ile Birleşik Krallık 1961'de ikili anlaşma imzalamış olmasına rağmen Türkiye'den bu ülkeye düzenli göçler son derece sınırlı kalmış, bir ada ülkesi olan Britanya'ya Almanya, Hollanda, Fransa örneğinde olduğu kadar yoğun işçi göçü gerçekleşmemiştir. Esasen Birleşik Krallık'a ilk Türk göçü aralarındaki kolonyal bağ nedeniyle Kıbrıs adasından 1930'lu yıllarda duyulan işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla başlamış, 1960'lı yılların başında Kıbrıs'ta yaşanan karışıklıklar göçü adeta teşvik etmiştir. İleriki yıllarda ise iki coğrafya arasında oluşan göç koridoru nedeniyle Kıbrıs'tan Britanya'ya göçler devam etmiştir. Britanya'ya yerleşen Kıbrıslı Türkler tekstil, terzilik, küçük girişimcilik gibi alanlarda çalışmaya başlamış (Küçükcan, 2006: 247; King vd., 2008: 426) daha sonra bu işler Ada'ya Türkiye'den göç edecek göçmenlerin oluşturacakları etnik ekonominin temel uğraş alanları haline gelmiştir.

Britanya'ya Türkiyeli göçünün genel karakterini düzensiz göçler oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye'deki siyasal istikrarsızlık dönemlerinde; darbe, muhtıra, olağanüstü hal ve etnik ve mezhepsel baskılar/ çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan hareketliliğin nihai uğrak noktalarından biri Britanya olmuştur. Bu çerçevede, 1971 askeri müdahalesi, 1978 Maraş olayları, 1980 askeri darbesi, 1990'lı yılların başında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki fiili çatışma ortamı Britanya'ya göçün en belirgin sebepleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında, iki ülke arasında kurulan göç koridoru ve oluşan göç kültürünün ardından Maraş, Sivas, Kayseri, Malatya, Adana, Tunceli gibi illerden aile birleşmeleri ve düzensiz göçlerle göçmen akını devam etmiştir.

Türkiyeli topluluk ve Kıbrıslı Türkler Britanya'daki nüfus sayımlarında "diğer beyazlar" (white others) grubu içerisinde en kalabalık grubu oluşturmaktadır (J.Aspinall, 2014: 228). 2011 sayımına göre Britanya'da Türkiye doğumlu 91.115 kişi yaşamaktadır ve ikinci kuşak bu istatistiğe dâhil değildir. Aynı nüfus sayımında, 101.633 kişi kendisini Türk, 19.057 Kıbrıslı Türk, 48.935 Kürt olarak ifade etmektedir (Dedeoğlu, 2014: 73). Sirkeci ve Açık'a göre (2015: 144) bu konudaki spekülasyonların aksine ikinci ve üçüncü kuşak ve Kıbrıs Türkleri ile birlikte Britanya'daki Türkiyeli nüfusu 200-250 bin kişi civarındadır.

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Kandıra Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı.

Londra'da yaşayan Türkiyeli göçmenler Londra'nın kuzey ve doğu ilçelerinde yaşamaktadır. Bunun nedeni, göç ettikleri sırada tekstil sektörünün yoğun olarak bulunduğu yerlere yerleşmiş olmalarıdır. Londra'nın Hackney, Haringey, Enfield, Islington, Waltham Forest ve Lewisham ilçeleri Türkiyeli göçmenlerin en yoğun yaşadıkları ilçelerdir (Enneli, 2005: 4; Tanyas, 2012; Holgate vd, 2012: .601; King vd., 2008: 424).

Almanya'da başlayan ve zaman içerisinde tüm Avrupa'ya yayılan Türkiyeli göçmen topluluğun oluşturduğu etnik ekonomi bugün 150 bin girişimciye ulaşmış durumdadır. Bu rakamın 2025'te 200 bine ulaşması beklenmektedir. Britanya'da da ilk geldikleri yıllarda tekstil sektöründe çalışan Türkiyeli göçmenler zaman içerisinde bu sektörün Londra'yı terk etmesi üzerine burada biriktirdikleri sermaye ile kendi etnik ekonomilerini oluşturmuşlardır. Restoran, off licence (bakkal), cafe shop ve kebab sektörü Britanya'daki Türkiyeli göçmenlerin en yoğun olarak çalıştıkları alanlardır. Britanya'da 1975'te 200'den fazla olmayan restoran sayısı 2001'de 15 bine ulaşmış durumdadır. Sadece kebab sektörünün Britanya ekonomisine yıllık 2.2 milyar poundluk katkı yaptığı tahmin edilmektedir (Dedeoğlu, 2014: 53).

Bu makalede; Türkiyeli göçmenlerin Londra'da oluşturdukları etnik ekonominin temel özellikleri ve göçmenlerin sosyal yaşamlarına etkisi, topluluk içi ve topluluk dışı ayrımcılık deneyimi, kadınların ve ikinci kuşak göçmenlerin konumları, informal ilişkilerin, kayıt dışı çalışmanın ve sosyal bağlantıların etnik ekonominin genişlemesindeki etkileri tartışılacaktır.

1. Veri ve Yöntem:

Çalışmada nitel ve nicel yöntem birlikte kullanılmıştır. Nicel yönteme ait veriler 15 Haziran- 15 Eylül 2013 tarihleri arasında Londra'da 213 göçmenle gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilmiştir. Anketin sosyal ilişkiler başlığında 5'li Likert ölçekten (1-Kesinlikle katılmıyorum, 5-Kesinlikle katılıyorum) oluşan çeşitli sorular yer almaktadır. Bu sorulardan birisi de "Türkiyeliler dışındakilerle çok fazla sosyal ilişkim yoktur" sorusudur. Nicel yönteme ilişkin değerlendirmeler bu soruya verilen yanıtların derlenmesinden oluşmaktadır. Bu soruya verilen cevapların ortalaması alınarak eğitim, yaş ve gelir durumu açısından göçmenlerin Türkiyeliler dışındakiler ile kurduğu sosyal ilişkide bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışmanın niteliksel kısmı ise 1 Eylül 2014 ve 1 Eylül 2015 tarihleri arasında Londra'da yapılan alan araştırması neticesinde 60 göçmenle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatların "göçmenliğe dair" ve "sosyal ilişkiler" başlığı altında sorulan sorulara verilen yanıtların derlenmesinden oluşmaktadır.¹

Yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilen altmış kişilik örneklem grubu basit rastgele yöntemle belirlenmiştir. Örneklem belirlenmesinde sınıfsal, mezhepsel ve etnik konumun, yaşın, cinsiyetin tutarlı bir dağılım göstermesine özen gösterilmiştir. Bu bakımdan saha çalışması sırasında Türkiyeli göçmenlerin sosyalleştikleri ve çalıştıkları mekânlar (hemşehri dernekleri, toplum merkezleri, dini merkezler, kültür merkezleri², belediyeler, gazeteler, restoranlar, cafeler vs.) ziyaret edilmiş, buralarda yapılan gözlemler ve kurulan ilişkiler neticesinde örneklem oluşturulmuştur.

6 Aralık 2014 - 23 Nisan 2015 tarihleri arasında Londra'daki çeşitli mekânlarda gerçekleştirilen görüşmelerin her biri yarım saat ile bir saat yirmi dakika arasında sürmüştür. Kayıt cihazı ile kayıt altına alınan görüşmeler sırasında görüşülen kişilerin adı soyadı alınmamış, bunun yerine her bir görüşmeciye numara verilmiştir.

Görüşme soruları dört başlıkta toplanmıştır. Birinci kısımda görüşmecilere ilişkin demografik bilgilere ulaşmak hedeflenmiştir. İkinci kısımda göçmenin göç etme hikâyesine ilişkin sorulara yer verilmiş; bu bağlamda göç etme nedenine, tarihine, şekline, sosyal bağlantısı olup olmadığına, oturma durumuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. Üçüncü kısımda ise göçmenlerin birbiriyle ve diğer topluluklarla kurdukları ilişkilere ilişkin sorular yer almıştır. Bu kısımda, sınıfsal, etnik ve mezhepsel faktörlerin göçmenlerin sosyal ilişkilerine nasıl yansıdığı belirlenmeye çalışılmıştır. Dördüncü ve son kısımda ise hem Türkiye hem de İngiltere siyasetine ilişkin olarak göçmenlerin siyasete ilgi ve takip düzeylerini anlamaya yönelik sorular yer almıştır. Bu çalışma ikinci ve üçüncü bölümde göçmenlere sorulan sorulardan oluşmaktadır.

¹ Her iki çalışma da esasında göçmenlerin siyasal katılımını ölçmeye yönelik olup bu çalışmalara ilişkin değerlendirmeler kitap ve dergilerde makale olarak yayınlanmıştır. Ancak göçmenlerin sosyal ilişkilerine ilişkin veriler ilk defa bu makalede kullanılmaktadır. Tuncay Bilecen, Mustafa Saygın Araz, "Influence of Ethnic and Sectarian Origins On Political Choices of The Immigrants From Turkey in London", Logic of Our Age: The Individual and Society in the Market's Grasp, IJOPEC Publication London, pp.133-152; Tuncay Bilecen, Mustafa Saygın Araz, (2015), "Londra'da Yaşayan Türkiyeli Göçmenlerin Etnik ve Mezhepsel Aidiyetlerinin Siyasal Tutum ve Davranışlarına Etkisi", Göç Dergisi 2:2, pp.189-207.

² Day-Mer (Turkish and Kurdish Community Center), Gik-Der (Göçmen İşçiler Kültür Derneği), Derman (for the well-being of Turkish and Kurdish Communities), Tohum Kültür Merkezi, İmece Women's Centre, Türk Eğitim Birliği, Kurdish Community Center, Halkevi, Emek Araştırmaları Vakfı, Güney Londra Kıbrıs Türk Derneği, Hackney Cypriot Association, Turkish Cypriot Community Association, Cypriot Women Project, Turkish Youth of London Pekünlüler Derneği, Dersimliler Derneği, Tilkililer Derneği, Elbistanlılar Derneği, Pazarcıklar Derneği, Anadolu Kültür Merkezi, Süleymaniye Camii, Aziziye Camii, Mevlana Camii, Diyanet Camii, Cemevi, Enfield Belediyesi, Londra Olay Gazetesi, Londra Gazetesi.

Nitel ve nicel örneklem grubu birbirinden bağımsızdır. Özetle makalede, anket ve mülakatlardan ve katılımcı gözlemlerle elde edilen verilerle ilgili literatüre dair güncel akademik çalışmaları bir araya getiren bir yöntem kullanılmıştır.

2. Katılımcılara İlişkin Sosyo- Demografik Bilgiler

Çalışmanın nicel boyutunda toplam 213 kişi ile görüşülmüştür. Ankete katılanların %34.3'ü kadın; %65.7'si ise erkektir. Etnik dağılım bakımından katılımcıların % 39.9'u Kürt, % 49.8'i ise Türk'tür, diğer başlığı altında yer alan % 10.3'ü ise her iki etnik kökene ait olanlar (mixed) ve diğer etnik gruplardan olanlar bulunmaktadır. Mezhepsel köken bakımından ise katılımcıların % 47.4'ü Sünni, % 44.6'sı Alevi, % 8'i ise diğer grubuna aittir.

Yaş dağılımlarına baktığımızda; katılımcıların %10.8'i 18-25, % 22.1'i 26-35, % 36.2'si ise 36-45, % 25.4'ü 46-55 yaş aralığında, % 5.6'sı ise 55 yaşın üzerindedir.

Eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde ise ankete katılanların, %17.4'ü ilkökul, %11.7'si ortaokul, %36.2'si lise, %26.3'ü üniversite, %8,5'ü ise lisans üstü mezundur.

Çalışmanın nicel boyutunda toplam 60 kişi ile görüşülmüştür. Ankete katılanların % 49.4'ü kadın; % 51.6'si ise erkektir. Katılımcıların % 33.3'ü Kıbrıs Türk'ü, % 35'i Kürt³, 33.3'ü Türk, % 3.3'ü ise diğer grubu içerisinde yer almaktadır. Mezhepsel köken bakımından ise katılımcıların % 36.6'sı Sünni, % 18.3'ü Alevi olup görüşmecilerin % 10 kendisini "Müslüman" olarak ifade etmektedir. Geri kalanları % 35'lik kesim ise ateist, teist, agnostik ve bu soruya cevap vermeyenlerden oluşmaktadır.

Yaş dağılımlarına baktığımızda; katılımcıların %5.8'i 18-25, % 18.3'ü 26-35, % 38.3'ü 36-45, % 23.3'ü 46-55 yaş aralığında, % 11.6'sı ise 55 yaşın üzerindedir.

Eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde ise görüşmecilerin % 3, 3 hiç okula gitmemiş, % 16.6'sı ilkökul, % 6,6'sı ortaokul, % 31,6'sı lise, % 28.3'ü üniversite, % 11.6'sı lisans üstü mezundur. Bir görüşmeciye ilişkin ise eğitim bilgisi bulunmamaktadır.

3. Etnik Ekonominin Temel Özellikleri

Türkiye'den Britanya'ya göçlerin en yoğun şekilde yaşandığı dönem olan 1990'lı yılların başında göçmenler tekstil sektörünün hakim olduğu Kuzey ve Doğu Londra bölgelerine göç ederek bu sektörde çalışmaya başlamışlardır. Önceleri Musevilerin ardından Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin elinde olan sektör zaman içerisinde Türkiyeli göçmenlerin kontrolüne geçmiştir. Bu dönemde her birinde yaklaşık 30 işçinin çalıştığı, 1500-2000 civarında tekstil atölyesinin Türkiyeli toplumun en önemli istihdam kalemini oluşturduğu görülmektedir (Dedeoğlu, 2014: 123). 1980 ve 1990'lı yıllarda politik sığınmacı olarak Britanya'ya gelen Kürt/Alevi nüfus Haringey ve Hackney ilçelerinde önce tekstil sektöründe çalışmaya başlamıştır (Enneli, 2005: 5).

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren tekstil sektörünün Britanya'yı terk etmesinin ardından Türkiyeli topluluk elinde biriken sermaye ile restoran, off licence ve cafe shop işine yönelmiştir (Demir, 2012). Özellikle Haringey ve Hackney ilçelerinde birbiri ardına açılan, etnik ve ulusal mutfağa ilişkin ürünlerin servis edildiği restoranlar kısa sürede Londra'da yaşayan Türkiyeli topluluğun genel karakteristik özelliklerinden birisi haline gelmiştir (Karaosmanoğlu, 2013).

Türkiyeli topluluğun aile ölçekli küçük ticari işletmelerine yönelmesinin bir takım pratik sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan biri özellikle birinci kuşak göçmenlerin dil yeterliliklerinin bulunmamasıdır. Dil yeterliliği göçmenlerin sosyal entegrasyonunda anahtar rol oynamaktadır (Alexander, 2007: 786). Göçmenlerin topluluk içi sosyal ve ekonomik ilişkiler içerisinde kapalı kalmasında dil yeterliliklerinin bulunmaması son derece etkili olmakta, dil bilmeyen göçmenler adeta etnik ekonomi içerisine hapsolmektedir.

Göçmenlerin etnik ekonomi içerisinde yer almalarının bir sebebi de genel olarak birinci kuşak göçmenlerin eğitim seviyelerinin düşük olmasıdır.

Tablo 1- Ülke Orijinine Göre Eğitimin Sınıflandırılması

Orijin ülke	Okul öncesi		İlkokul		Lise		Yüksek öğrenim		toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	kadın	
Britanya doğumlu beyazlar	14.96	18.83	29.73	40.87	32.15	20.81	23.16	19.49	100
Eski göçmenler	19.67	23.03	30.39	36.94	20.84	16.93	29.10	23.10	100
İrlandalı	14.00	16.45	18.00	17.76	25.00	19.08	43.00	46.71	100
Eski İngiliz milletler topluluğu	3.32	4.13	58.99	61.73	13.29	7.45	24.40	26.69	100
Yeni İngiliz milletler topluluğu	15.70	21.28	50.19	50.91	12.43	10.35	21.68	17.46	100
AB 15	7.84	8.03	54.06	55.03	13.39	11.16	24.71	25.77	100
AB 10	21.21	14.03	56.15	68.11	11.76	6.95	10.87	10.91	100
Doğu Avrupa	15.20	11.39	61.07	64.32	10.67	8.38	13.07	15.91	100
Türkiye	40.51	46.38	49.29	41.45	5.95	5.80	4.25	6.38	100
ABD	4.32	7.01	64.42	61.82	9.84	6.36	21.42	24.81	100

³ Bir görüşmeci kendisini Zaza, bir görüşmeci de Alevi olarak ifade etmiştir.

Ortadoğu	21.80	15.79	52.18	50.81	8.31	13.97	17,71	19.43	100
Hong Kong, Çin ve Japonya	5.63	7.67	71.83	66.56	5.63	6.44	16.90	19.33	100
Diğerleri	21.35	24.81	53.71	52.79	8.96	8.18	15.97	14.22	100
Bütün yeni göçmenler	15.21	17.32	53.28	54.30	11.45	9.48	20.07	18.90	100

(Demirava, 2011)

Britanya'daki diğer göçmen grubuyla karşılaştırıldığında Türkiyeli göçmenlerin en eğitimsiz göçmen grubunu oluşturduğu görülmektedir (Demirava, 2011: 644). Eğitim seviyelerinin düşük olması göçmenlerin etnik ekonomi dışında iş bulmalarını engelleyen faktörlerden biridir.

Göçmenlerin emek piyasalarında yer almalarını etkileyen bir başka faktör de mesleki vasıflarının bulunup bulunmamasıdır. Mesleki becerisi bulunmayan göçmenler vasıfsız işlerde çalışmakta ve etnik ekonominin dışına çıkamamaktadır. Bu bakımdan diğer göçmenlerle karşılaştığımızda Britanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenler en vasıfsız göçmen grupları arasında yer almaktadır (Demirava, 2011: 648).

Tablo 2- Ülke Orijinine Göre Mesleki Beceri

Orijin ülke	Okul öncesi		İlkokul		Lise		Yüksek öğrenim		toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	kadın	
Britanya doğumlu beyazlar	24.45	21.70	34.03	33.14	16.62	7.11	24.90	38.05	100
Eski göçmenler	26.17	23.92	27.10	31.65	24.41	11.77	22.32	32.67	100
İrlandalı	37.50	45.16	16.67	26.88	20.83	6.45	21.51	21.51	100
Eski İngiliz milletler topluluğu	46.73	42.79	28.84	32.09	13.10	9.42	15.70	15.70	100
Yeni İngiliz milletler topluluğu	30.89	32.74	21.25	21.97	11.66	4.85	40.44	40.44	100
AB 15	42.96	33.55	21.33	26.44	8.32	8.76	31.25	31.25	100
AB 10	13.50	14.09	13.75	13.32	26.25	14.09	58.49	58.49	100
Doğu Avrupa	26.67	26.92	15.56	21.15	28.44	14.10	37.82	37.82	100
Türkiye	9.52	32.14	12.70	16.67	24.87	4.76	46.43	46.43	100
ABD	54.73	44.85	29.28	29.41	10.59	12.75	12.99	12.99	100
Ortadoğu	32.61	44.07	10.87	19.49	15.22	5.93	30.51	30.51	100
Hong Kong, Çin ve Japonya	56.49	33.33	31.82	43.01	3.25	6.45	17.20	17.20	100
Diğerleri	28.82	32.54	19.27	17.51	10.22	6.94	41.69	43.02	100
Bütün yeni göçmenler	35.00	33.00	21.24	23.00	12.27	8.00	32.00	35.00	100

Göç kültürü yoluyla kurulan sosyal bağlantılar Türkiyeli topluluğun Londra'da oluşturduğu etnik ekonominin temel dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. Göç kültürü, göç alan ile göç veren bölge arasında ortaya çıkan göç koridorunu ifade etmektedir. Bu koridor, sosyal bağlantılar; aile, arkadaş, sosyal çevrenin etkisiyle değişen göçmen alım politikalarına rağmen dinamik bir süreç içerisinde kendisini sürekli yenileyerek açık kalmaktadır. Böylece sosyal ağlar göç kararı almada, göç edilen yerin seçiminde açılan koridor nedeniyle bir göç zincirinin oluşmasında anahtar rol oynamaktadır (Zeyneloğlu, Sirkeci, 2015: 257; Dedeoğlu, 2014: 84). Bu çerçevede 60 görüşmecinin durumuna baktığımızda; 11 görüşmeci hariç hepsinin İngiltere'de sosyal bağlantılarının bulunduğunu görmekteyiz.

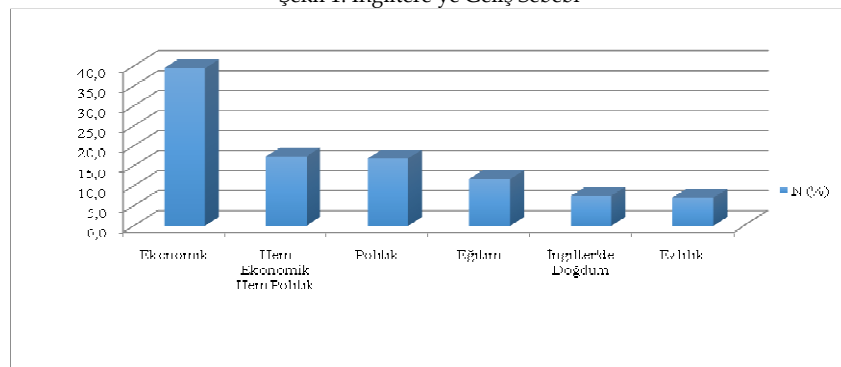
Aynı köylü olduğumuz için hep bir yol gösterici oldu. Her konuda maddi manevi yardımcı oluyorlar. (Görüşmeci 4, 38 yaşında, erkek)

Herkes buradaydı, kardeşim buradaydı onu yalnız bırakmamak için geldim. Kardeşimin desteği oldu maddi yönden. (Görüşmeci 5, 35 yaşında, erkek)

Kız kardeşim vardı burada. Evet, onun sayesinde zaten çevre edindim. (Görüşmeci 17, 52 yaşında, kadın)

Tabii, abim bize yardımcı oldu. Onun 1-2 yıllık bir geçmişi olduğu için tabii ki onun yönlendirdiği şekilde aileyi yerleştirdik. O zamanlar çok fazla Türkler yoktu. Abim dışında (Görüşmeci 33, 61 yaşında, erkek)

Şekil 1: İngiltere'ye Geliş Sebebi

213 kişilik örneklem grubunun İngiltere'ye geliş nedenine baktığımızda % 39.4 ile ekonomik sebeplerin başta geldiğini görmekteyiz. Bazı durumlarda kişiler politik baskılardan, çatışmalardan dolayı yönde etkilenmekte ve göç kararı alabilmektedir. Bu bağlamda, ankete katılanların % 17.4'ü "hem ekonomik hem politik" sebeplerle göç ettiğini belirtmektedir.

Etnik ekonominin gelişmesinde informal ilişkilerin önemli bir payı bulunmaktadır. Britanya'daki Türkiyelilere ait ticari işletmelerin daha çok küçük aile işletmelerine dayanması, eleman ihtiyacının çoğunlukla topluluk içinden karşılanması informal ilişkileri ortaya çıkartan sebepler arasında yer almaktadır. Görüşmeci 18, ticari işletmeler için gerekli sermaye ihtiyacının nasıl karşılandığına ilişkin şu örneği vermektedir.

Onlar para kazanmak için düğün yapıyorlar. Burada diyelim köyü burada. Bin tane tanıdığı var. Gidiyor bin kişilik salon tutuyor. Davetiye bastırıyor. Giden en az 50 pound veriyor. Bin kişi 50 bin lira yapar, 40 bin lira masrafları düş. Ona 40 bin lira kalıyor. Herkes de böyle yapıyor yani. (...) Bu imece usulü gibi oluyor. O parayla araba alıyor, iş düzüyor. Ama o da yavaş yavaş hangi düğünden ne geldiyse onları geri ödüyor. (...) Adam alabildiği kadar gelen olsun diye kelle başı sayıyor. Elli liradan aşağı verisen ayıp, öyle bir de kültür oluşmuş vaziyette. Yemekli içkili oluyor. Herkes gidiyor. Yakın akrabalar daha çok veriyor. Benim yaptığım hesap minimumdan. Yakın akrabalar bin lira, iki bin lira veriyor, üç bin veriyor yani... Bu ciddi bir business (iş) burada. (Görüşmeci 18, 49 yaşında, erkek)

Etnik ekonomi içindeki emek ihtiyacının topluluk içinden karşılanmasının göçmenlerin uzun süreli, yoğun ve düşük ücretlerle çalıştırılması gibi bazı pratik sonuçları bulunmaktadır. Kendisi de uzun süre restoran işletmeciliği yapan ve kaçak işçi çalıştırdığı için ceza alan Görüşmeci 27, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Bir İngilizin yanında çalışmanla ya da İngilizleşmiş bir Kıbrıslının yanında çalışmanla bir Türkün yanında çalışma koşulların çok farklı. Bir İngiliz istediğin bütün hakları sana veriyor. O sana sekiz saat çalış, diyor. Ama bir Türk seni 24 saat çalıştırmak ister. Ve sana verdiği para da hiç. Diğer haklarını da alamıyorsun. (Görüşmeci 27, 55 yaşında, erkek)

Etnik ekonominin genişlemesi bir bakıma yeni göçmen akımına bağlıdır. Çünkü yeni göçmen akımı etnik ekonominin ihtiyaç duyduğu ucuz ve uysal işgücünün temini anlamına gelmektedir. Bu ticari işletmelerde aile bireyleri ücretsiz işgücünü; öğrenciler, Ankara Anlaşması yaparak vize alanlar, kaçak çalışanlar ve yeni gelen göçmenler ise ucuz işgücünü oluşturmaktadır (Dedeoğlu, 2014, 64). Buna ilave olarak son yıllarda Türkiyelilerin işyerlerinde -son gelen göçmen grubu olan- Azerbaycan, Türkmenistan, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerden göç eden göçmenlerin ağırlıklı olarak çalıştırılmaya başlandığı gözlenmektedir.

İşçi olarak çalışan emeğini alamıyor bir kere, hiçbir şekilde emeğinin karşılığını alamıyor, asgari ücretin altında ödüyorlar, diyebilirim ki asgari ücretin çeyreğine bile ancak geliyor, ben de bir işveren olarak görüyorum yani o insanların sistem mi, düzen mi, bir nevi ev yardımı şu, bu derken, ucuz köle olarak çalıştırılmaları. Bu devletin verdiği bir sistem, yani kendi kendine değil, devletin sistemi. Toplum kendi kendine, kimse istemez ezilmeyi, sömürü çalışmayı, 10 kişi 1 evde yatmayı, hiçbir kimse istemez yani. (Görüşmeci 49, 48 yaşında, erkek)

Göçmenler arasındaki işsizlik oranı çoğu durumda göç edilen toplumdaki işsizlik oranlarının çok üzerinde seyretmektedir. Eğitim durumları I. kuşağa kıyasla görece daha iyi olsa da bu durum genç göçmenler için de geçerlidir (Crul, 2013: 66). Britanya özelinde yapılan araştırmaya göre Türkiyeli göçmenlerin işsizlik oranı İngiltere ortalamasının iki katıdır (Tanyas, 2010: 696). Topluluk içinde değerlendirdiğimizde ise Kürtler işsizlik oranı en yüksek olan grubu oluşturmaktadır (Enneli, 2005: 23-26).

Demirava'ya göre, (2011: 644) Türkiyeli göçmenler diğer göçmen gruplarıyla karşılaştırıldığında emek piyasalarına yarı yarıya daha az dahil olmaktadır. Ancak Dedeoğlu'nun da (2014) gösterdiği gibi Türkiyeli kadın göçmenler çoğunlukla kayıt dışı olarak aile işletmelerinde görünmeyen emek olarak yer almaktadır. Akraba/ hemşehri emeği sömürüsü Britanya'da genişleyen etnik ekonominin tipik özelliklerinden biridir. Tekstil sektörünün kapanmasının ardından geleneksel aile içindeki annelik rolüne geri dönen ve küçük ölçekli aile işletmelerinde çalışmaya başlayan kadınlar etnik ekonomi içerisindeki "görünmez emeği" oluşturmaktadır. Kadınların kayıt dışı çalışmalarının bir nedeni de sosyal yardımların kesilmesini istememeleridir. En örgütsüz ve en az kazanan göçmen grubunu oluşturan kadınlarda formal işlerde çalışanlar dışında sendika üyeliği neredeyse yok gibidir (Holgate vd, 2012: 602; Wets, 2006: 95).

4. Etnik Ekonominin Göçmenlerin Sosyal İlişkilerine Etkisi

4.1 Etnik Ekonomi ve Sosyal Hayat

Türkiyeli topluluğun oluşturduğu etnik ekonomi genellikle servis sektörüne dayandığı için bu alanda çalışma saatleri düzensiz ve uzundur. Kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu b sektörlerde göçmenler çoğu kez minimum ücretin altında ve uzun süreli çalıştırılmaktadır. Bu durum çalışan ve çalıştıran

arasındaki karşılıklı 'anlaşma' ile ortaya çıkmaktadır. Çalışan kişinin uzun saatlere ve düşük ücrete rıza göstermesinin nedeni; dil becerisi ve mesleki vasfının bulunmaması olduğu kadar sosyal yardımının kesilmesini istememesi veya kaçak/ belgesiz çalışması olabilmektedir.

Göçmenler, uzun süreli ve yoğun çalışmaktan dolayı sosyal yaşamlarına vakit ayıramamakta, iş hayatları adeta sosyalleştikleri alanlar haline gelmektedir. Özellikle kebabçı gibi yemek servisi sektöründe çalışanlar tamamen işyerine bağlı bir hayat sürmektedirler. Bazı örneklerde çalışanlar çalıştıkları kebabçının üstünde yatıp kalmakta, çalışmaktan adeta yaşamaya fırsat bulamamaktadırlar (Holgate vd., 2012: 603; Dedeoğlu, 2014: 139).

Düzensiz ve yoğun çalışma göçmenleri emek piyasasına entegre ederken sivil toplum örgütlerine ve politik süreçlere katılımın dışına itebilmektedir. Dil yetersizliği, yetersiz eğitim ve vasıfsızlık nedeniyle etnik ekonomi içerisinde çalışmaya mahkum olan göçmenler sosyal yaşama vakit ayıramadıkları gibi siyasal faaliyetlere de katılım gösterememektedirler (Bilecen, Araz, 2015; Jensen, 2008: 81). Bu nedenle göçmenlerin ilk geldikleri yıllarda topluluğun sorunlarını çözmek için kurulan derneklerin etnik ekonominin ortaya çıkmasının ardından katılımcı sayıları düşmüştür. Bunda göçmenlerin yoğun ve uzun süreli çalışmaktan sosyalleşmeye fırsat bulamamaları etkili olduğu gibi yetişen ikinci kuşağın yaşanan bürokratik sorunların çözümünde rol almaya başlaması da etkili olmaktadır.

Görüşmeciler sorulan sorulardan biri "Türkiyeli göçmenlerin düzenledikleri sosyal etkinliklere katılım katılmadıkları" idi. Bu sorulara verilen cevaplardan çoğu göçmenin yoğun çalışma temposu nedeniyle sosyal etkinliklere katılmaya vakit ayıramadığı sonucu çıkmaktadır. Örneğin bir markette yönetici olarak çalışan Görüşmeci 22, Türkiyeli topluluğa ait işyerlerinde çalışma ortamlarının genellikle sosyal hayat yaşamalarına fırsat vermediğini belirtmektedir.

Maalesef... Üç buçuk yıldır bir sefer düğüne gittim sadece. O da kıramadığımız bir dostumuzdu. (...) Yoğun çalışmadan dolayı. Burada Türkiye'den gelip de, evlilik yoluyla ya da Ankara Anlaşması ile gelen birisi bunun gibi bir markette haftada ortalama en az 60 - 65 saatini harcar. Zaten 72 saatten az çalışamazsınız hiçbir yerde Türk yerlerinde. Genelde öyledir, maalesef ki öyledir. Bunun dışında daha iyi bir iş de bulamazsınız bu ülkede. (Görüşmeci 22, 32 yaşında, erkek)

Görüşmeci 16 ve 45'e göre Türkiyeli topluluğun adanmış biçimde çalışması diğer topluluklar tarafından da gözlenen ayırt edici özellikleri durumundadır. Görüşmeciler, "Türkiyeli topluluk dışarıdan nasıl görünüyor?" sorusuna şu cevabı vermektedir:

Türkiyelileri sadece çalışıp yedi, yirmi dört çalışan tipler, hiçbir sosyal çevreleri, aktiviteleri olmayan insanlar olarak biliyorlar. Onların bu ülkeye sadece para kazanmak amaçlı geldiklerini düşünüyorlar. Kebab Shop'ta çalışan biriyle konuştuğunuzda, üstte yaşıyor, altta çalışıyor. Londra merkeze daha inmemiş. Tek bir amacı var çalışıp para kazanmak. Yarının düşünmek zorunda olduğu için belki bu amaçta ama bu ülkeye gelmiş, bu ülke hakkında hiçbir şey bilmiyor. Dışarıdan böyle görünüyor. (Görüşmeci 16, 38 yaşında, kadın)

Aslında bazı göçmenler Türkler hakkında diyor, baksana diyor, caddeyi aldılar. Çok çalışkan olduğumuzu düşünüyorlar. (...) biz 15 saat çalışırız, eve gider uyuruz, böyle bir şey var mı ya. Ama 10 saat çalışırım, eve gider güzel bir yemek yaparım, şarabımı açarım, yemeğimi yerim, hanımla sohbet ederim, haberim varsa haberimi okurum, kitabım varsa kitabımı okurum; öyle bir şey yok bizde. 15 saat çalışırız, direk eve, bir duş hemen yatağa. (Görüşmeci 45, 31 yaşında, erkek)

Çoğu görüşmeci sosyal faaliyetlere katılmaya zaman bulamadığını, arkadaş çevresini cenazelerde ve düğünlerde görebildiğini dile getirmektedir. Londra'da uzun süre kuru temizleme işiyle uğraşan Görüşmeci 31, çalıştığı dönemde sadece düğünlere gitmeye fırsat bulabildiğini belirtmektedir:

Benim eskiden dükkânım vardı, ben dükkândan dışarı çıkmazdım. İşim olduğu zaman, işimin haricinde ben kimseye karışmıyordum. Düğünden, düğüne... Bir düğün olacak ki gidip katılıyım, 3-5 arkadaş göreyim. O da senede bir kere. (Görüşmeci, 31, 46 yaşında erkek)

Görüşmeci 49 da geçmişin aksine, değişen ekonomik koşullar nedeniyle aile bireylerinin, komşuların birbirlerini göremediğini düğünler ve cenazeler dışında bir araya gelemediklerini ifade etmektedir.

Çoğu insanın sosyal yaşamı bitmiş, komşuluk ilişkisi denen bir şey yok yani burada ancak artık düğünde veya bir ölüde buluşulur öbür türlü kimsenin kimseye bir alıp verdiği yok. Ya bir cenazede, ya bir düğünde, bazı sosyal faaliyetlerde belki bir araya geliyorsa geliyorlar, öbür türlü yani gitgide zorlaşıyor. Geçmişte vardı mesela, aileler diyalog içindeydi ama şimdi şartlar zorlaştıkça daha da uzaklaşıyorlar, daha da kopuyorlar. Yan komşular bile birbirlerini 2 ayda bir görüyor. (Görüşmeci 49, 48 yaşında, erkek)

Özellikle göçmenliğin ilk yılları bütün göçmenler için çok daha zor şartlarda geçmektedir. Bu süreçte, ekonomik anlamda hayatta kalma mücadelesi verildiği için göçmenler uygunsuz koşullarda çalışmaya bir bakıma rıza göstermektedir. Bunda göçmenlerin vatandaşlık hakkı elde edene kadar sosyal yardımlardan faydalanamamalarının da önemli bir payı bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal yardımların etnik ekonomiye dolaylı olarak iki etkisi bulunmaktadır. İlkinde sosyal yardım alan göçmenler yardımlarının kesilmemesi için uzun süreli, kaçak ve düşük ücretli çalışmaya rıza göstermekte, ikincisinde ise sosyal yardım alamayan göçmenler ekonomik anlamda hayatta kalabilmek için daha yoğun çalışmaya rıza göstermektedir.

Kebapçıda çalışan Görüşmeci 38, sosyal faaliyetlere katılım sorusunu şu şekilde cevaplandırmaktadır: Hiçbir şeye katılmıyorum. Hiçbir şeye katılmıyorum. Sabah evden çıkarım işe, işten eve. (Görüşmeci 38, 41 yaşında, erkek)

Çoğu görüşmecinin üzerinde uzlaştıkları noktalardan biri de tekstil sektöründe çalışılan dönemde göçmenlerin daha fazla iç içe olduklarına ilişkin idi. Görüşmeci 59, bu dönemde tekstil sektörünün topluluk içindeki ayrımları ortadan kaldırmaya da katkı sağladığını ifade etmektedir.

Herkes o zaman fabrikada konfeksiyonda çalışıyordu ve daha çok ilişkiler daha yoğun, sıkıydı. Ama o tekstil endüstrisi burada ölünce herkes dağıldı. Böylelikle kopmalar başladı. (Görüşmeci 59, 38 yaşında, kadın)

İngiltere'ye göç eder etmez tekstil sektöründe çalışmaya başlayan Görüşmeci 15, sektörün Londra'yı terk etmesiyle kocasıyla birlikte fast food restoran açmış. Görüşmeci, tekstil işinde çok yoğun çalışmalarına rağmen o dönemleri özlediğini dile getirmektedir.

Bazen hiç eve gitmeden sabaha kadar da çalışıyorduk. Diyordu patron işler yetiyecek, bugün sabahlıyoruz. Hiç eve gitmeden de sabahladığımız oldu. (...) Çalışma ortamı çok güzeldi. Çay saatimiz vardı 15 dakika, yemek saatimiz vardı 45 dakika, mesaiye kaldığımızda her üç saatte bir çay saati. Mesaiye kaldığımızda çay saati sohbet ile geçirdi. Ben o günleri özleyorum. (Görüşmeci 15, 48 yaşında, kadın)

Göçmenlik geleneksel aile ilişkilerini ortadan kaldırmak yerine çoğu durumda bu ilişkileri yeniden üretmektedir. Bu noktada üretim ilişkileri toplumsal rollerin dağılımını da etkilemektedir. Tekstil sektörünün kapanmasıyla ataerkil aile ilişkileri içerisinde geleneksel anne rollerine dönen kadınlar çoğunlukla kamusal hayatın dışında kalmakta veya sosyal ilişkilerini etnik ekonomi içerisindeki çalıştıkları sırada kurmaktadır.

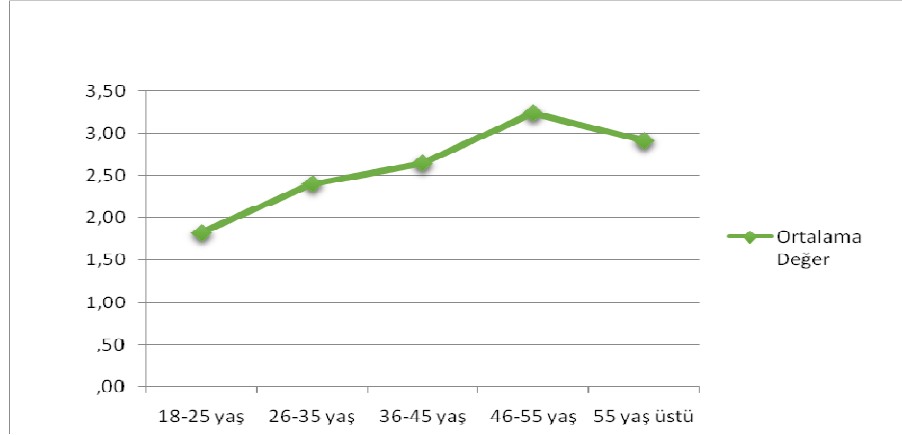
Bizim eşlerimiz izin vermiyor çalışmamıza. Ama onlar (İngilizler), en azından anlayış var. Onlar çalışıyor, çocuklarını kreşlere veriyorlar, anaokullarına veriyorlar. Yani onlar istediği gibi gidip gelebiliyor ama bizde öyle bir özgürlük yok, olmadığı için ne oluyor; kadınlar arkadaşlarına çay, kahve içmeye gidiyor. Buna da gezme deniliyor... (Görüşmeci 11, 31 yaşında, kadın)

4.2 Etnik Ekonomi ve Sosyal Entegrasyon

Göçmenlerin yaşadıkları koşullara adapte olmaları; dil yeterliliklerine, içinde buldukları toplumla kültürel yakınlıklarına, toplumsal ilişki düzeylerine göre farklılıklar arz etmektedir. Kişinin sosyo ekonomik durumu ve eğitimi de entegrasyon süreçleri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Şeker, 2015: 21; Ersanlı, 2011: 229). Dolayısıyla entegrasyonun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik boyutları bulunduğu kadar (Dirk J, Karen P., 2007: 146) ulusal kimlikler, siyasi kurumlar, emek ve konut piyasaları, sosyal refah uygulamaları, güvenlik, eğitim gibi konular da entegrasyon üzerinde etkili olmaktadır (Hugo, 2013: 257).

Sosyal entegrasyonu etkileyen bir diğer faktör de göçmenlerin kaçıncı kuşak olduklarıdır. İlk gelen göçmen grubu genellikle uyum sorununu daha uzun süre yaşamaktadır.

Şekil 2: Yaşa Göre Türkiyeliler Dışındakilerle Sosyal İlişkiler

Yukarıdaki tabloda, yaşa göre Türkiyeliler dışındakilerle kurlan sosyal ilişkiler incelenmiştir. Tablodan anlaşılacağı gibi 18-25 yaş grubunda yer alan göçmenlerin “Türkiyeliler dışındakilerle çok fazla ilişkim yoktur” ifadesine katılım düzeyleri oldukça düşüktür (1,83). Bunun yanında 46-55 yaş ve 55 yaş üstü göçmenlerin verdiği cevapların ortalaması (sırası ile 3,24 ve 2,92) diğer gruplara kıyasla daha yüksektir. Bu da birinci kuşak göçmenlerin daha çok topluluk içinde ilişki kurduklarını, İngiltere’de doğan ikinci kuşak göçmenlerin ise topluluk dışında da ilişki kurduklarını göstermektedir.

Genişleyen etnik ekonominin de göçmenlerin entegrasyonuna olumlu ya da olumsuz bir takım etkileri bulunmaktadır. Etnik ekonomi göç edilen ülkede yaşayan toplum ile ilişkileri yoğunlaştırdığı için göçmenlerin entegrasyonuna olumlu katkı sağlamaktadır. Öte yandan çalışan ihtiyacının topluluk içinden karşılanması ve etnik ekonominin ortaya çıkardığı ürünlerin genellikle ilgili göçmen topluluğa hitap etmesi gibi etkenler entegrasyonu olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Göçün ilk yıllarında ekonomik, bürokratik, sosyal gereksinimlerinin yoğun olması nedeniyle topluluk içi dayanışma ağları daha güçlü iken zaman içerisinde göçmenlerin ekonomik ve bürokratik sorunlarını halletmeleri, vatandaşlık haklarından yararlanmaya başlamaları, ikinci kuşağın kolaylaştırıcı etkisi vb faktörler sosyal dayanışmayı eskiye kıyasla zayıflatabilmektedir. Nitekim bazı görüşmeciler göçün ilk yıllarında topluluk için sosyal etkinliklere daha fazla vakit ayırdıklarını belirtmektedirler.

Düğünlere katılıyoruz ama diğer sosyal etkinliklere çok katıldığımız yok. Zaten fazla bir sosyal etkinlik de yok. Eskiden, insanların oturumları yokken birbirilerini daha çok tutarlardı. Ekonomik durumlar düzelince kopmalar başladı. Artık birbirlerine ihtiyaç duymamaya başladılar. (Görüşmeci 1, 44 yaşında, erkek)

Etkinliklerin birbirini tekrar etmesi, göçmenlerin farklı topluluklarla ilişkilerinin artması, beklentilerinin değişmesi de topluluk içi sosyal etkinliklere katılımı negatif yönde etkilemektedir.

Eskiden, gençken katılıyordum. Hatta organizasyonlar da yapıyordum elimden geldiğince. Ondan sonra daha az oldu ama yine de katılıyorum, katılmam gerekirse. Ya da gidiyorum ilk bir on dakika bulunup çıkıyorum. (...) Eskisi gibi değil gibi yani. Artık daha çok vaktini daha farklı değerlendirmeye çalışıyorsun. Çünkü hiçbir şey değişmiyor o derneklerde. Bir de artık yaş alıyorsun, yoruluyorsun. Eksiklikleri görünce üzüluyorsun, kızılıyorsun. Hala düğün gibi yapıyorlar bir anma gecesini ona kızılıyorum. O zaman diyorum ki hiç gitmeyeyim. Ama biletimi alıp destekte bulunuyorum. (Görüşmeci 24, 41 yaşında, kadın)

Göçmenler sivil toplum örgütleri vasıtasıyla kamusal yaşamda nasıl davranacaklarını öğrenmekte, sivil toplum örgütleri sosyal sermayenin ortaya çıkmasına doğrudan katkı sağlamaktadır (Londen vd., 2007: 1202). Sosyal sermayenin yüksek olması da, çocukların daha sağlıklı, güvenli ve eğitilmiş büyümesine, insanların daha uzun süre ve mutlu yaşamasına ve demokrasi ve ekonominin daha iyiye gitmesine katkı sağlamaktadır (Putnam, 2014: 484). Türkiyeli göçmen topluluğun Londra’da oluşturdukları sivil toplum örgütleri onların sosyo kültürel ve siyasal hayata katılımlarına olumlu yönde etkide bulunmakta, sivil toplum örgütleri adeta yaşanan toplum ile göçmen arasında bir köprü kurmaktadır (Bilecen, 2015).

Gidiyorum. Destekliyorum da... Özellikle sosyal etkinliklerde çok bulunmak istiyorum. Bu ülkeye entegre olmanın, sosyal açıdan verimli olmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Ve gidiyorum, takip etmeye çalışıyorum. Bu hiç fark etmiyor, hangi kurum olur, hangi örgüt olur. Benim için önemli olan faydalı şeyler yapmaları. (Görüşmeci 14, 44 yaşında, kadın)

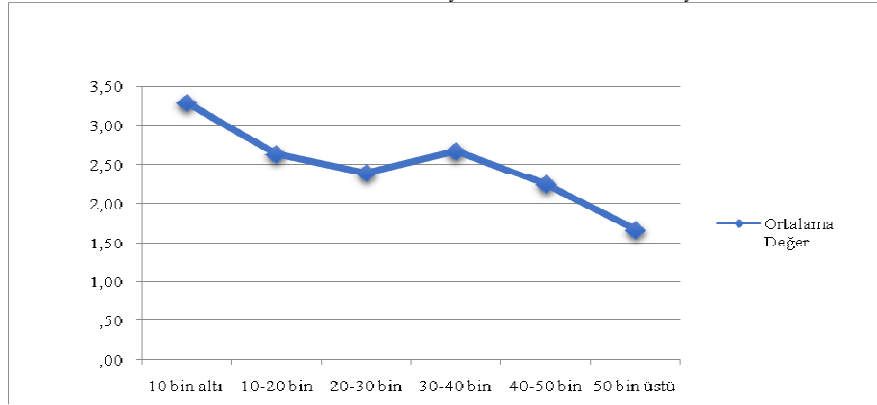
Sivil toplum örgütleri etnik ekonomi içerisindeki iletişime olumlu yönde katkı sağlamasına rağmen Holgate vd.'e göre (2012: 599) göçmen organizasyonlarının göçmenlerin iş yaşamında onlara yardımcı olduğuna ilişkin elde kanıt bulunmamaktadır.

Girişimci olan göçmenler, etnik ekonomi içerisindeki ticari hacimleri yükseldikçe göçmen grupları arasında denge politikası izleme yoluna gitmekte, bu noktada daha kapsayıcı olmak adına bütün göçmen organizasyonları ile yakın ilişkiler kurulmaktadır. Türkiyeliler restoranların sıralandığı Green Lanes bölgesinde iki restorantı bulunan bir işletmeci, ticaret yaparken etnik ve mezhepsel hassasiyetlere dikkat ettiğini belirtmektedir.

Abi ben bütün işte Alevilerden tut camilere, konserlerinden tut, mevlütlerinden tut, yani bütün etkinliklere elimden geldiği kadar sponsor olmaya çalışıyorum. Para yardımı yapmaya çalışıyorum. Hem ticari okulda ben öyle öğrendim. (...) Eğer bir sokakta ticaret yapıyorsan, ha tabi bu bir tezdır, bir sokakta ticaret yapıyorsan orada kesin sinagog, kilise, cemevi, cami falan varsa hepsini birleştirmen lazım diyor. Sen diyor, orada teksin diyor. Sen lokantacısın diyor, herkese gitmen lazım, herkesin çayını içmen lazım, herkese yemek yedirmen lazım, hep senin müşterin olacaklar, onlar acıktıklarında gelecekler buraya, sen onları dışlayamazsın. Bu bir tezdır aslında, hepsi acıkacak diyor adamlar, sonunda da cevap o; herkes acıkacak. Ama sen dersin ki ben Sünniyim, kimse gelemz, sen ticaret yapamazsın. (Görüşmeci 45, 31 yaşında, erkek)

Aşağıda Tablo 5'i incelediğimizde, göçmenlerin gelir seviyesine göre "Türkiyeliler dışındakilerle çok fazla ilişkim yoktur" sorusuna verdikleri ortalama cevapları görmekteyiz. Düşük gelir seviyesine sahip göçmenlerin verdiği cevapların ortalaması yüksek (10 bin altı için ortalama 3,24) iken yüksek gelir seviyesine sahip olanların verdiği cevapların ortalaması daha düşüktür (50 bin üstü için ortalama 1,67). Özetle, göçmenlerin yıllık gelirleri arttıkça topluluk dışında daha fazla sosyal ilişki kurdukları görülmektedir.

Şekil 3: Gelir Durumuna Göre Türkiyeliler Dışındakilerle Sosyal İlişkiler

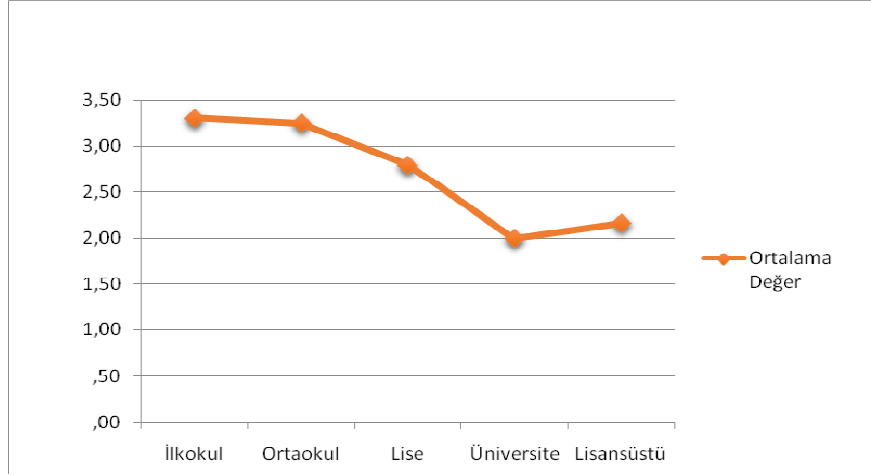

Londra'da Türkiyelilere ait işyerleri Türkiyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerin dışındaki ticari işletmeler genellikle etnik ekonomiye hitap etmedikleri için burada ortaya çıkan sosyalleşme biçimi de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin sahibi oldukları işletmelerin bulunduğu yer ve hitap ettiği kesimin onların sosyal ilişkilerini ve konumlarını etkilediğini ifade edebiliriz. Veya tersinden söylemek gerekirse, göçmenlerin kurdukları sosyal ilişkiler onların ticari faaliyetlerine de etkide bulunabilmektedir. Çoğunlukla Türkiyeliler dışındaki topluluklara hizmet veren ve topluluk dışında sosyalleşen kafe işletmecisi Görüşmeci 59, yaşadıklarını şu şekilde ifade etmektedir.

Benim de bir İngiliz'le beraberliğim bazı bizim toplumda bazıları aslında merak ediyorlar da kabullenemiyorlar veyahutta ben gittiğimde birçoğu İngilizce konuşmıyor. Böyle bir soğuma oldu. Onun için yani seçtiğim arkadaşlar hani benim eşimle konuşabilecek olması lazım veyahutta onu anlayabilecek veyahutta bide beni de anlayabilecek. Ben biraz onların terimiyle ben İngilizleştim. (Görüşmeci 59, 38 yaşında, kadın).

Entegrasyonu etkileyen bir diğer faktör ise göçmenlerin eğitim durumlarıdır. Eğitim seviyesi arttıkça göçmenler buldukları topluma uyumları artmakta diğer topluluklarla daha fazla ilişki kurmaktadır. Nitekim ankete verilen cevaplardan da göçmenlerin eğitim seviyeleri arttıkça topluluk dışıyla daha fazla ilişki kurdukları ortaya çıkmaktadır.

Şekil 4: Eğitim Durumuna Göre Türkiyeliler Dışındakilerle Sosyal İlişkiler

4.3. Etnik Ekonomi ve Topluluk İçi İlişkiler

Londra’da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin farklı etnik ve mezhepsel kökenlerden gelmeleri onların sosyal ilişkilerini etkilediği gibi etnik ekonomiye dahil oluş biçimlerini de etkilemektedir. Etnik ekonomi bir taraftan göçmenlerin birbirlerine ilişkin önyargılarını ortadan kaldırırken diğer taraftan ortaya çıkardığı sosyal ağlarla etnik, mezhepsel ve hemşericiliğe ilişkin kimlikleri yeniden üretmektedir.

Görüşmede göçmenlere Türkiyeli topluluk içinde etnik, mezhepsel, siyasal vb ayrımlar olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmeci 1, topluluk içindeki ayrımların sınıfsal olduğunu, sınıf atlayan göçmenlerin yaşadıkları sosyal çevreyi de değiştirdiklerini ifade etmektedir.

Var. Türkiye’deki sistem aynen burada da var. Toplum olarak var. Ayrımcılık var. Ekonomik anlamda da var. Aynı Türkiye’deki sistem nasılsa burada da aynısı var. Çünkü toplumumuz değişmedi. Avrupa’ya geldik ama ben buraya ayak uyduramıyordum açıkçası. Aslında burada iki toplum var: Birisi Night Bridge’te (birinci bölgede), birisi Haringey’de, Tottenham bölgesinde. Night Bridge’deki daha zengin kesim. Oradaki Türklerle buradaki Türkler (Görüşme Tottenham’da yapılıyor) çok farklı. Yani toplum, ayrı ayrı, sen oradaki insanları burada göremezsin. Yani buralara takılmazlar, onlar daha yüksek mertebededirler. (Görüşmeci 1, 44 yaşında, erkek)

İngiltere’de Maraş, Kayseri, Sivas, Tunceli gibi illerden göç eden yoğun bir Alevi nüfus yaşamaktadır. Etnik ekonomi içerisinde çalışan Alevi nüfus çoğunlukla yukarıda sözünü ettiğimiz küçük aile işletmelerinde çalışmaktadır. Dolayısıyla Alevi kimliği etnik ekonomi içerisindeki sosyal ağlarda bir dayanışma unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ankette “dini/ mezhepsel kökenim arkadaş çevremi oluşmasında etkili olmuştur” ifadesine Alevi topluluk daha yüksek oranda katılım göstermiştir.

Alevi ve Kürt kimliklerinin İngiltere’de kamusal alanda kendilerini rahatça ifade edebilmeleri Türkiye’deki alışkanlıklarla sosyal hayata dahil olan görüşmeciler tarafından yadırganmaktadır. Görüşmelerde de bu tutum net olarak ortaya çıkmaktadır.

Kesinlikle var. Şunu net söyleyeyim, Sünni bir arkadaş et toptancılığı işine başladı. Alevi kebabçı sen Sünnisin senden et almam dedi. Net bir şekilde. (...) Alevi arkadaşlarımız çok iyi örgütlüler burada. Çok iyi örgütlü oldukları için omuz omuza verip kendilerini iyi konumlandırıyorlar. Takdir ediyorum. Kötü anlamda söylemiyorum. Bizim Sünni arkadaşlara örnek olması lazım. Başta da söyledim ben bu kavramların hiçbirini kabul etmiyorum aslında. Ama toplum böyle konumlandığı için kullanmak zorunda kalıyoruz. O dayanışma yok. O dayanışma aslında, Aleviler’in Cemevi üzerinden yaptığı dayanışmayı o dayanışmayı bizim Sünniler yapabilmeli. Aslında bütün toplum yapabilmeli. (Görüşmeci 26, 43 yaşında, erkek)

Göçmenlik aynı zaman bir kimlik inşası sürecidir. Bu inşa sürecinde göçmen kendi kimliğine daha çok sarılırken, kendi dışındakilerle arasına bir duvar çekebilmektedir. İngiltere özelinde ifade etmek gerekirse, çoğunluğu politik sığınmacı olan veya Türkiye’yi yaşadıkları çeşitli çatışmalar nedeniyle terk eden göçmenlerin geldikleri ülkede kendi kimliklerine daha fazla sarılmalarından daha doğal bir şey yoktur. Bu bakımdan göçmenlerin kurdukları sivil toplum örgütleri ve dinsel örgütlenmeler; grup bilinci, kimlik duygusu yaratmak suretiyle üyelerinin sosyo psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Türker, Yıldız, 2015: 35).

Türkiye’de ne Sünni ne Alevi ayrımı konuşulmazdı. (...) Ama bildiğim kadarıyla burada öyle tanımlıyorlar. Çalıştığım aileler de dahil kendini öyle tanımlıyor mesela. Aleviyim diyor.

Sünniyim diyor mesela. Nerelisinden sonraki konuşma öyle başlıyor yani. (Görüşmeci 24, 41 yaşında, kadın)

Topluluk içindeki ayrımlar sorusuna verilen cevaplar ait olunan mezhepsel, etnik kimliğe göre farklılıklar arz etmekte, karşılıklı önyargıların bazı göçmenler için devam ettiği görülmektedir.

Bizimkiler camiye gitmez, camidekiler bize gelmez. Aramızda bir kopukluk vardır. Siz de bizim kardeşimizsiniz ama camiye neden gelmiyorsunuz diyorlar. Son zamanlarda bu ayrımlar daha da fazlalaştı. Türkiye'deki iktidarın etkisinden dolayı. (Görüşmeci 2, 40 yaşında, erkek)

Aleviler ve Sünniler arasında kesinlikle var. Alevi Alevi'ye gittiğinde iyi bir ilişki kurabiliyor. Ama bir Sünni, başı kapalı çocuklarını alıp onun evine gitmiyor. Ben görmüyorum. Alevi bir arkadaş ramazan bayramında camiideki aktivitelere gitmez, onlar da Cemevi'ne gelmez. Belki selamlaşıyorlar. İş ilişkisi kuruyorlar. Çok az da olsa ortak da olabiliyorlar. Ama aile ilişkilerine geldiğinde ben hiçbir zaman görmedim. Ben öyle bakmıyorum. Karşımdaki insana da bunu yansıtıyorum. Onların dinlerine saygı gösterdiğimi hissettiriyorum. Ama karşıdan tepki alıyorum bazen. Mesela bir kılıç taksam (Alevi inancını simgeleyen Hz.Ali'nin zülfikarı) benim için çok önemli değil, bir aksesuar ben onu taktığımda mesela, okul bahçesinde kızımı almaya gittiğimde gözlerin ona dikildiğini görüyorum. (Görüşmeci 14, 45 yaşında, kadın)

Ankette yer alan, "Londra'da yaşayan Kürtler ve Türkler birbirinden bağımsız, ayrı sosyal çevrelerde yaşamaktadır" ifadesine Sünni göçmenler daha yüksek oranda katılmaktadır. Bu da etnik kimlik ile mezhepsel kimlik arasındaki geçişkenliği ortaya koymaktadır.

Bazı görüşmeciler, Türkiyeli topluluk içindeki etnik ve mezhepsel ayrımların ticari ilişkilere de yansıdığını ifade etmektedir. Bu durumun göçmenlerin yaşadıkları sosyal çevrenin neresi olduğu ile ilişkisi bulunmaktadır. Türkiyeli göçmenler her ne kadar aynı sosyal çevrede yaşasalar da belli bölgelerde belli göçmen gruplarının yoğunlaştığı görülmektedir.

Var, evet. Sosyal ilişkilere şöyle yansıyor. Bir etnik köken hep kendi toplumuna yardım ediyor. Kendi toplumunun dışında olmayan insanlar birbirinden alışveriş dahi yaparken biraz işin açıkçası tercih etmiyorlar sanki. Mesela şöyle açıklayım; burada (görüşme Kıbrıslı göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Palmars Green'de yapılıyor) Kürt kökenli müşteri nadir bulursunuz. Biraz öteye giderseniz, Edmunton'a giderseniz orada da Türk kökenli çok az müşteri bulursunuz. (Görüşmeci 22, 32 yaşında, erkek)

Etnik ekonomi içerisindeki çalışan ihtiyacı büyük ölçüde Türkiyeli topluluk içinden karşılanmaktadır. Bu yönüyle farklı kimlikleri bir araya getirerek aradaki önyargıların ortadan kalkmasına olanak sağlayan etnik ekonomi bazı durumlarda aidiyet kümeleri arasındaki sınırları daha da belirginleştirmektedir. Böylece etnik veya mezhepsel kimlik hatta kişinin nereli olduğu özellikle bazı küçük işletmelerde son derece önemli hale gelebilmektedir.

Mesela burada en belirgin tanınan bir adam var restorancı X diye, yani ben onun işyerinde çalışmaya gitmişim. (...) Londra'da böyle genelde restoranlarda, marketlerde çalışan Kürtlerdir yani, orada dikkatimi çekti; hiç Kürt yoktu. Dedim, acaba niye? Sonra bu adam farkedince benim Doğulu, Diyarbakırlı olduğumu, bana sormuştu nerelisin diye, yani böyle bir ayrımcılığı oldu zaten ben de çalışmadım orada. O Kürt değil, Karadenizli, Laz, Trabzon ya da Rizeli. Yani çok belirgin şeyleri var, burada mesela birçok restoran var, özellikle kendi şeylerini... Aksaraylılar, bilmem kimler, Kürtleri almıyorlar işlerine. (Görüşmeci 43, 40 yaşında, erkek)

Görüşmecilere "Alışverişlerinizi genellikle Türkiyelilerin sahibi olduğu dükkânlardan mı yapıyorsunuz?" sorusu sorulmuş, dört farklı kategoride toplanacak cevaplar alınmıştır: 1) Alışveriş yaparken nereden yaptıklarına dikkat etmeyen, o andaki ihtiyaçlarına göre ve uygun fiyatlı ürünleri nerede bulursa oradan alışveriş yapanlar 2) Etnik ekonomi içindeki dayanışmayı artırmak adına özellikle Türkiyeli göçmenlerin işyerlerinden alışveriş yapanlar, 3) Damak zevki nedeniyle bazı ürünleri Türkiyelilerin sahibi oldukları dükkânlardan alanlar, 4) Yaşadığı yer itibarıyla mecburen Türkiyelilerin sahibi olduğu dükkânları tercih edenler.

Özellikle tercih ederim. Benim emeğimi benim komşum almalı. Cenazeme o gelecek, düğünümde o gelecek... Ben bunun hesabını yaparım. Bu bir gerici şey olarak algılanmamalı, yani öyle ırkçılık temelinde algılanmamalı... Ben tanıdığımdaya dayanırım. Bir başkası benim ne olduğumu bilmez. Sokakta biri beni dövse Türkiyeli bir vatandaş beni gördüğünde ne olmuş der ama diğer insan beni hiç görmez. Madem biz o bölgenin mağdurlarıyız biz birbirimizi sahiplenmeliyiz. Birbirimize desteğimiz de olmalı. Birbirimizi var etmeliyiz. Daha doğrusu insanlar dayanışmadan var olamazlar. (Görüşmeci 7, 63 yaşında, erkek)

Kesinlikle... Mümkin olduğu kadar... Bu meselede milliyetçiyim biraz. Türk bakkalına girdiğim zaman A markasının bulgurunu gördüğüm zaman ben diyorum ki Anadolu'da benim kardeşim bu işten ekmeği yiyor, burada da bu dükkânı çalıştıran kardeşimiz. Fark etmez Türk, Kürt. Samimi söylüyorum. Türk Kürt'ün dükkânına girmiyor yani, Alevi Sünni'nin dükkânını girmiyor. Böyle şeyler var. Samimi söylüyorum. Birileri, bilinçli şekilde yapanlar var. Ama ben bu duruşun bu inanış şeklinin yanlış olduğunu düşünüyorum. Ben ayırım yapmadan her yere girip çıkıyorum yani. (Görüşmeci 26, 43 yaşında, erkek)

Kıbrıslı marketlere gitmeyi tercih ederim. Çünkü kendi damak alışverişimizi orada buluruz. Türkiyeli marketlere gittiğimiz zaman kendi damak alışkanlıklarımıza uygun ürünleri bulamayız. Ürün olarak farklı. Mesela bizim molehiya (bir Kıbrıs yemeği) şimdi öğrendiler, bürülce git sor Türk marketine kimse bilmez. Tarhana bile bizdekiyle oradaki farklıdır. Değişik bir lezzeti, damak tadı vardır. Büyük marketlere geçim dolayısıyla mecburen gidiyoruz. (Görüşmeci 20, 58 yaşında, erkek)

4.4 Etnik Ekonomi ve Topluluk Dışı İlişkiler

Dil becerisi, etnik/ dinsel/ mezhepsel köken, ev sahibi toplumla kurulan ilişki, emek piyasasındaki konum, yerleşilen toplumun etnik yapısı, sosyo politik durumu, ulusal politikaları, kültürel benzerlik ve farklılıklar, yaşanan ayrımcılık deneyimi de uyum süreçlerine etkiye bulunmaktadır (Şeker, 2015: 23; Hugo, 2014: 257; Ensanılı, Koopsman, 2011). Son yıllarda, özellikle aşırı sağın yükseldiği ülkelerde karşımıza çıkan yabancı düşmanı politik söylem, göçmen karşıtı yasalar, kamusal alanda yapılan ayrımcı muamele göçmenlerin uyum süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir.⁴

Görüşmeler sırasında göçmenlere İngiltere'de yaşadıkları sürede ayrımcılıkla karşı karşıya gelip gelmedikleri sorulmuştur. Çoğu görüşmeci ayrımcılığı çeşitli boyutlarıyla yaşadığını ifade etmektedir. Ayrımcılık konusunu dolaylı olarak sorguladığımız bir soru da "Diğer toplulukların Türkiyeli göçmenler hakkındaki görüşleri hakkında ne düşünüyorsunuz?" idi.

Eskiden halk seviyordu insanları. Şimdi sevmiyorlar, ters bakıyorlar. Dünyanın her yerinde ırkçılık var. Diyolar ya İngiltere'de ırkçılık yok, olmaz olur mu? İnsanların ülkesine geliyor sun ilticacı olarak, insanların ülkesindeki malları gasp ediyorsun, iş olanaklarını ahıyorsun... (Görüşmeci 13, 38 yaşında, erkek)

Görüşmeci 28, Türkiyeli topluluğun ekonomik anlamda bulunduğu bölgenin gelişmesine katkı sağlamasına rağmen Türkiyelilerin İngiltere gündemine geldiği bazı konular nedeniyle topluluğun adeta ırkçı muameleyi "hak ettiği" görüşünde.

Bir yandan Türkiyeliler aslında burayı canlandırdılar, marketler, restoranlar çok ciddi etkileri var ama çok abuk subuk şeylerde de Türklerin çok kötü şeyleri var... Yok bilmem Diana'nın cenazesinde çiçek çalan Türk, yok bilmem Kraliçe'nin kuğusunu yiyen Türk... Yani böyle o kadar saçma sapan şeylerle Türkler ortaya çıkıyor ki, yok bilmem en büyük mafyanın başında Türk mafyası... Adamlar ırkçılık yapsa da haklı. (Görüşmeci 28, 43 yaşında, kadın)

Topluluk için ayrımcılık deneyiminde olduğu gibi topluluk dışı ayrımcılık deneyiminde de mensubu olunan etnik ve mezhepsel konumun göçmenlerin bakış açılarını etkilediği görülmektedir. Görüşmeci 36, bu bakımdan Kürtler ve Türklerin İngiliz kamuoyu nezdinde imajlarının farklı olduğunu düşünmektedir. Bu görüşmeciye göre Kürtler adeta İngilizler tarafından kayırılmaktadır. Bir diğer dikkat çekici husus ise görüşmecinin Türkler ile Müslümanları eşitlerken Kürtleri bu kategorinin dışında tutmasıdır.

İngilizler Müslümanlara nasıl bakıyorlarsa, Türklere de öyle bakıyorlar. Kürtler hariç. Kürtler onların yanındaki insanlar. Müslümanlar karşılarındaki kişiler. (...)Çünkü onların İslamla alakaları yok. Onları istedikleri gibi manipüle edebiliyorlar. Ama Müslümanları istedikleri gibi manipüle edemedikleri için onlar karşıt grubu oluşturuyor. Ve hakları her zaman ellerinden alınan, desteklenmeyen, hor görülen ana grupların içinde Somaliler, Müslüman Türkler, Nijeryalılar, Afganistalılar, Pakistanlılar bunlar geliyor. Bunlar bu ülkenin çok af edersiniz ezilecek böcekleri. (Görüşmeci 36, 53 yaşında, kadın)

Göçmenler zaman içerisinde yaşadıkları sosyal ortama adapte olurken, nasıl ilk geldikleri sırada oraya son yerleşmiş olan göçmen grubu tarafından dışlanıyorlarsa, buldukları yeri sahiplenme duygusuyla kendilerinden sonra gelen göçmen grubunu da dışlamaya başlıyorlar. Bu dışlama bazen değerler, tutum ve davranışlar üzerinden de tezahür edebilmektedir (Bilecen, 2015, 415-418). Ayrımcılık deneyimine ilişkin

⁴ Örneğin bu çalışmanın tamamlandığı sırada Londra'da Türkiyeli bir göçmen otobüste Türkçe konuştuğu için ırkçı saldırıya maruz kalmış ve otobüsten atılmıştır (Independent, 2015). Gündelik hayat içinde bunun gibi çeşitli örneklerle rastlamak mümkündür.

sorulara verilen cevaplardan çıkan ilginç sonuçlardan biri de göçmenlerin ayrımcılığı olumlaması, adeta haklı görmesi veya yeni gelen göçmen gruplara karşı ayrımcı bir dil kullanması idi.

Vallahi şimdi şöyle, biz Suriyelileri nasıl görüyorsak Türkiye’de onlarda bizi aynı o şekilde görüyorlar. Yani adamların ülkesine gelmişsin ama sonuçta onu dile getirmiyorlar, fazla belli etmiyorlar. Ama bizimkiler, işte görüyorsun Türkiye’de Suriyelilere saldırıyorlar, bilmem ne yapıyorlar. Burada kesinlikle bir fiziksel saldırı olamaz. (Görüşmeci 1, 44 yaşında, erkek)

İngilizler Londra’da kalmıyorlar artık. Boşalttılar Londra’yı... Londra, kozmopolitik, bütün ülkelerin insanların bulunduğu bir yer oldu. (Ayrımcılık) yapsalar da ben haklı buluyorum. Çok iyi bir şeyler yapmıyoruz. Altlarında Türkler’in en son model arabalar (...) aynı zamanda yardım alıp da bütün bunları yapan yine Türkler... Şimdi bunları düşününce bizim ülkemize böyle yabancılar gelse, ülkeyi böyle kullansalar, acaba biz böyle aman ne güzel der miyiz? Hiç sanmıyorum. Onun için ben biraz normal görüyorum yani. Yapsalar da normal görüyorum. (Görüşmeci 28, 43 yaşında kadın)

Etnik ekonominin canlanmasında son gelen göçmenlerin, kayıt dışı çalışanların önemli bir payı bulunmasına rağmen göçmenlerin son gelen göçmen gruplarına ilişkin ayrımcı ifadeler kullanması görüşmelerden çıkan ortak sonuçlardan bir tanesiydi. Fish and chips dükkânı işleten Görüşmeci 23, son derece ayrımcı bir dille yeni gelen göçmenlerin ardından Türkiyeli göçmenlerin adeta itibarlarının iade edildiğini ifade etmektedir.

Vallahi artık hiçbir düşünceleri olamaz çünkü bu Romenler, Bulgarlar, bir sürü fellah geldikten sonra artık herkes, zamanında bizim işin bir yere gittiğinde derlerdi Türk’tür, Kürt’tür veya Türkçe konuşandır, şimdi artık bu fellahlar geldikten sonra bizi mumla arar oldular. Biz gene business sahibiydik, dükkân sahibiyiz, hırsız değiliz, yani dolandırıcı değiliz. Gerçek bu, bunlar Romen, Bulgar, Polonyalı, Albanialı, (Arnavutluk) Kosovalı, bunlar bizim 100 sene gerimizde yaa. (Ne yapıyorlar burada?) Hırsız. Kredi kartı, adam bıçaklama, yaralama, yani Türk ile bunları kıyaslayamazsın. (...) Yani bunlar Türklerle kıyaslanmaz. Bizim geldiğimiz yerde, en azından bizim bir şeyimiz var, nasıl diyeyim sana, bir mezhebimiz, bir kültürümüz, bir inancımız, bir şeyimiz var, bunlarda hiçbir şey yok. İngilizler gibi. (Görüşmeci 23, 39 yaşında, erkek)

Ayrımcılığa en çok uğrayan göçmenlerin bir süre sonra yeni gelen göçmenlere ilişkin ayrımcı bir dil kullanması göçmenlik psikolojisinin tipik özelliklerinden biridir. Görüşmeci 8 kendi deneyiminden yola çıkarak Türkiyeli göçmenler arasında siyahlara veya diğer göçmen gruplarına ilişkin bulunan önyargıların devam ettiğini belirtmektedir.

Ezildiğini hisseden ezeceği başka bir grup bulduğunda kendini şahlanmış hissediyor. Sınıf çatışmasından çok güç çatışması desek daha iyi olur belki. Bence işin içinde ırkçılık da var. İlk geldiğim yıllarda dikkatimi çekiyordu. Otobüste otururken Türkçe konuşan birileri kimse Türkçe bilmiyormuş gibi yüksek sesle konuşuyor. Onların ırkçı yorumlarına şahit oluyorsun. (...) Siyahlara karşı veya Hintlilere karşı. (Görüşmeci 8, 36 yaşında, kadın)

İkinci kuşak göçmenler, birinci kuşağa kıyasla emek piyasalarına dahil olma konusunda eğitim, dil beceresi ve mesleki vasıf bakımından daha iyi konumdadır. Buna rağmen genç kuşağın emek piyasalarında ayrımcı muamele ve ayrımcılığa uğradıkları görülmektedir (Wrench, 2014). Bunda gençlerin ait oldukları toplumun dışında farklı toplumlarla temas kurmalarının (eğitim, emek piyasası vs) önemli bir etkisi bulunmaktadır. İkinci kuşak etnik ekonomi içerisinde dil becerisiyle, eğitimiyle kolaylaştırıcı rol oynarken bu dünyanın dışına çıktığında ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır çünkü ayrımcılık çoğu zaman ‘öteki’ ile temas kurulan anda başlamaktadır.

Arada kalan ve “bir buçukuncu kuşak” olarak nitelendirilen, Türkiye’den göç ettiği sırada çocuk yaşta olanlar ise uyum sorununu en şiddetli şekilde hisseden göçmen gruplarını oluşturmaktadırlar. Sokak çetelerine katılım ve kumar alışkanlığı en yaygın olarak kayıp kuşak olarak adlandırılan bu göçmen grubunda görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, ailelerinin göç ettikleri sırada ekonomik anlamda hayatta kalmak için çabalarken onlara vakit ayıramamasının da etkisi büyüktür. Dolayısıyla okul başarısı son derece düşük olan bu grubun sokak çetelerine, uyuşturucuya bulaşmasında kumar alışkanlığı edinmesinde etnik ekonomi dolaylı olsa da etkili olmuştur.

Okul başarısı çok kötü. Yüz kişiden beş kişi okumuş var ya da yok. Okumuş ama boşta geziyor ya da shopta çalışıyor. İnsanlar hep birbirine bakar, okumuş birisi olsaydı, ona bakardı takip ederdi. Kıbrıslılarda iyi okula gitmişler daha çok. Bizde daha az. Niye çocuklarla ilgilenememekten. (...) Bana göre buradaki toplum bitmiş vaziyette. Çünkü anlattım ya, kumar

tam işlemiş. Aileler yüzde seksen ayrılmış. (...) Gençler uyuşturucu kullanıyor. (Görüşmeci 1, 44 yaşında, erkek)

Sonuç

Britanya'ya göç ettikleri sırada Londra'nın kuzey ve doğu ilçelerine yerleşen Türkiyeli göçmenler ilk geldikleri yıllarda tekstil sektöründe çalışmışlar, bu sektörün Londra'yı terk etmesi üzerine biriktirdikleri sermaye ile küçük aile işletmeleri (kebab servis edilen restoran, cafe shop, mini market vb) açmaya yönelmişlerdir. Etnik ekonomiyi oluşturan aile bazlı işletmeler ihtiyaç duydukları emek gücünün bir kısmını aile içinden karşılanmaktadır. Etnik ekonominin geri kalan emek gücü ihtiyacı büyük oranda topluluk içinden ve son gelen göçmen grupları arasından karşılanmaktadır.

Türkiyeli göçmenlerin genellikle etnik ekonomi içinde çalışmasının bazı pratik nedenleri bulunmaktadır. Bunda özellikle birinci kuşak göçmenlerin dil sorunu yaşamaları ve yeterli eğitim ve mesleki vasıflarının bulunmamasının önemli bir payı bulunmaktadır.

İkinci kuşak, dil yeterlilikleri ve eğitilmiş olmaları nedeniyle etnik ekonominin genişleyip dışa açılmasında ve bürokratik ve hukuki işlerin çözülmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan farklı topluluklarla ve ev sahibi toplulukla en fazla ilişki kurduğu için ayrımcılıkla en çok karşı karşıya kalan grubu da ikinci kuşak göçmenler oluşturmaktadır.

İnformal ilişkiler Londra'daki etnik ekonominin gelişmesinin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Örneğin ticari işletme sahipleri bankadan kredi almak yerine sermaye ihtiyaçlarını topluluk içinden karşılama yoluna gitmekte, ataerkil aile yapısı ve sıkı akraba ilişkileri sözü edilen informal ilişkileri güçlendirmektedir.

Kayıt dışı, uzun saatlerle ve düşük ücretli işçi çalıştırma Londra'daki etnik ekonominin temel karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır. Özellikle yemek servisi sektörü, genellikle vasıf istememesi ve eleman sirkülasyonunun yoğunluğu nedeniyle ucuz emek gücünün en çok istihdam edildiği alan konumundadır.

Tekstil sektörünün bitmesinin ardından geleneksel aile yapısı içerisindeki annelik rolüne geri dönen kadınlar genellikle kayıt dışı çalıştıkları için etnik ekonomi içerisindeki görünmez emek gücünü oluşturmaktadırlar. Bunun yanı sıra Türkiye'den gelen öğrenciler, Ankara Anlaşması yaparak oturum bekleyenler, vize sorunu yaşayanlar, son gelen göçmen grupları da etnik ekonomi içerisindeki ucuz işgücünün diğer aktörleridir.

Uzun süreli ve yoğun çalışma koşulları nedeniyle Londra'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin sosyal hayatlarına zaman ayıramadıkları görülmektedir. Öyle ki bazı durumlarda göçmenlerin "sosyalleştikleri" yegâne yerler çalıştıkları işyerleri olmaktadır. Dolayısıyla etnik ekonominin yapısal özelliklerinin Londra'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin sosyal hayatlarını ve sosyal ilişkilerini doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür.

Türkiyeli göçmenlerin kurdukları sivil toplum örgütleri hem göçmenlerin sosyalleşmelerine hem de içinde buldukları topluma entegre olmalarına önemli katkı sağlamaktadır. Göçmenlerin boş zamanlarını geçirdikleri yerlerin başında gelen sivil toplum örgütleri (hemşehri dernekleri, dini ve siyasi amaçlı dernekler vs.) aynı zamanda etnik ekonomiye ilişkin deneyim aktarımı yapılan mekânlardır.

Göç olgusu, göçmenlerin etnik, mezhepsel, siyasi vs. kimliklerini yeniden keşfetme ve inşa etme sürecini de ihtiva eder. Siyasi nedenli göçlerin yoğunluğu nedeniyle bu sürecin Londra özelinde daha baskın olduğu ifade edilebilir. Etnik, mezhepsel konum ve hemşehri ilişkileri ve bunların oluşturduğu sosyal dayanışma ağları etnik ekonominin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Tedarikten, aracılığa, satışa kadar Londra'da söz konusu dayanışma ağlarının etkisini gözlemek mümkündür. Bir başka deyişle nasıl göç kararı almada "göç kültürünün" etkisi büyükse, açılan göç koridorları göç etmeyi kolaylaştırıyorsa, göçmenlerin etnik ekonomiye girişimci olarak katılmalarında benzer bir deneyim aktarımının kolaylaştırıcı ve özendirici rol oynadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ALEXANDER, Claire., Edwards, R., Temple, B. (2007). "Contesting Cultural Communities: Language, Ethnicity and Citizenship in Britain", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, C.33, S.5, s.783-800.
- ASPİNAL, Peter, J. (2014). "The Future of Ethnicity Classifications", *Migration and Diversity, The International Library of Studies on Migration*, London: An Elgar Research Collection s. 221-239.
- BİLECEN, Tuncay; Araz, Mustafa (2015). "Londra'da Yaşayan Türkiyeli Göçmenlerin Etnik ve Mezhepsel Aidiyetlerinin Siyasi Tutum ve Davranışlarına Etkisi", *Göç Dergisi*, C.2, S.2, s.189-207.
- BİLECEN, Tuncay, (2015). "Zorunluluk mu?" "Gönüllü mü?" Türkiye'den Britanya'ya Yeni Göç Dalgası: Ankara Anlaşması", *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings, Turkish Migration Conference 2015*, London: Transnational Press London, s.394-420.
- DEDEOĞLU, Saniye (2014). *Migrants, Work and Social Entegration, Women's Labour in Turkish Ethnic Economy*, London: Palgrave Macmillan.

- DEMİR, İpek (2012). "Battling with Memleket in London: The Kurdish Diaspora's Engagement with Turkey", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, C.38, S.5, s.815-831.
- DEMİRRAVA, Neli (2011). "New Migrants in the UK: Employment Patterns and Occupational Attainment", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, C.37, S.4, s.637-655.
- ENNELİ, Pınar; Tariq Modood and Harriet Brandley (2005). *Young turks and Kurds, A Set of 'invisible' disadvantaged groups*, London: Joseph Rowntree Foundation.
- ERSANILLI, Evelyn; Koopmans, Ruud (2011). Do Immigrant Integration Policies Matter? A Three-Country Comparison among Turkish Immigrants, *West European Politics*, C.34, S.2, s.208-234.
- HOLGATE, Jane; Janroj Keles, Anna Pollert and Leena Kumarappen (2012). "Workplace Problems Among Kurdish Workers in London: Experiences of an 'Invisible' Community and the Role of Community Organisations as Support Networks", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, C.38, S.4, s.595-612.
- HUGO, Graeme (2014). "Migrants in society: diversity and cohesion", *Migration and Diversity, The International Library of Studies on Migration*, London: An Elgar Research Collection, s.243-294.
- Independent (2015). "London bus rant video: Father with pram filmed in racist assault on elderly Turkish man", 19 Ekim 2015, erişim tarihi: 1 Ocak 2016, erişim adresi: <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/islamophobic-london-bus-rant-tottenham-zimmer-frame-father-with-pram-caught-on-video-assaulting-a6699756.html>
- JACOBS, Dirk; Karen Phalet (2007). "Political Participation and Associational Life of Turkish Residents in the Capital of Europe", *Turkish Studies*, C.7, S.1, s.145-161.
- JENSEN, Lene Arnett (2008). "Immigrants' Cultural Identities as Sources of Civic Engagement", *Applied Development Science*, C.12, S.2, s.74-83.
- KARAOŞMANOĞLU, Defne (2013). Globalised Cuisine, Non-National Identities and the Individual: Staging Turkishness in Turkish-Speaking Restaurants in London, *Journal of Intercultural Studies*, C.34, S.4, s.371-386.
- KING, Russell; Mark Thomson, Nicola Mai, Yılmaz Keles (2008). "'Turks' in the UK: Problems of Definition and the Partial Relevance of Policy", *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, C.6, S.3, s.423-434.
- KÜÇÜKCAN, Talip (2006). "The Making of Turkish Muslim Diaspora in Britain", *Journal of Muslim Minority Affairs*, C.24, S.2, s.243-258.
- LONDEN, Marieke van,; Karen Phalet; Louk Hagendorn (2007), "Civic Engagement and Voter Participation among Turkish and Moroccan Minorities in Rotterdam", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, C.33, S.8, s.1201-1226.
- PUTNAM, Robert D. (2014). "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century", The 2006 Johan Skytte Prize Lecture, *Migration and Diversity, The International Library of Studies on Migration*, London: An Elgar Research Collection, s. 484-520.
- ZEYNELOĞLU, S., İ. Sirkeci (2015). "Türkiye'de Almanlar ve Almancılar", *Göç ve Uyum*, Turkish Migration Series, London: Transnational Press London, s.143-164.
- SİRKECİ, İ. Açık, Necla (2015). "İngiltere'de Göçmenlerin Ekonomik Uyum ve İşgücü Piyasasında Azınlıklar", *Göç ve Uyum*, Turkish Migration Series, London: Transnational Press London, s.143-164.
- ŞEKER, Betül D. (2015). "Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *Göç ve Uyum*, Turkish Migration Series, London: Transnational Press London, s.11-26.
- TANYAS, Pınar (2012). "Making sense of migration: young Turks' experiences in the UK", *Journal of Youth Studies*, C.15, S.6, s.693-710.
- TÜRKER, D, Ayselın Yıldız (2015). "Göçmenlerde Sosyo Psikolojik Entegrasyon Analizi", *Göç ve Uyum*, Turkish Migration Series, London: Transnational Press London, s.27-36.
- WETS, Johan (2006). "The Turkish Community in Austria and Belgium: The Challenge of Integration", *Turkish Studies*, C.7, S.1, s.85-100.
- WRENCH, John (2014). "Managing diversity, fighting racism or combating discrimination? A critical exploration", *Migration and Diversity, The International Library of Studies on Migration*, London: An Elgar Research Collection, s.431-441.